

УДК 37.013:656.7

К. В. СТАСЕВИЧ
аспірант

Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З АВІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті досліджено актуальні проблеми процесу професійної підготовки фахівців служби авіаційної безпеки, розглянуто основи фахової (професійної) підготовки, а також основні недоліки існуючої системи професійної підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі.

Ключові слова: професійна підготовка, фахові компетенції, фахівець, авіаційна безпека, служба авіаційної безпеки.

Зростання правопорушень і сплеск тероризму в цивільній авіації, зафіксований останнім часом, призводять до необхідності перегляду традиційної системи професійної підготовки фахівців авіаційної безпеки. Зростає ризик виникнення антиправових актів у аеропортових комплексах.

Сучасний етап суспільного розвитку висуває підвищені вимоги до професійної підготовки фахівців з авіаційної безпеки, який багато в чому залежить від ефективної організації, змісту, технологій та методик навчання курсантів. Насамперед, змінюються підходи до організації навчального процесу в професійних навчальних закладах, а також здійснюються пошуки шляхів ефективної підготовки фахівців. Через стрімкий розвиток сучасного глобалізованого суспільства вимоги до молодого фахівця постійно зростають. У зв'язку з цим для вирішення порушеного питання є потреба в дослідженні проблем теорії та практики професійної підготовки фахівців з авіаційної безпеки.

Питання професійної підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі було розглянуто в працях Є. В. Кміта [13], Т. С. Плачинди [9], Г. А. Пухальської [12], В. В. Ягупова [13] та ін. Проблему навчання та формування професійних умінь майбутніх фахівців аварійного обслуговування та безпеки на авіаційному транспорті в процесі вивчення фахових дисциплін було розглянуто К. В. Будак [1], Г. А. Лещенко [3], Я. С. Мандрик [4; 5] та ін. Основні вимоги до фахівців служби авіаційної безпеки описано в Наказі України "Положення про службу авіаційної безпеки авіаційного суб'єкта" № 188 від 15.03.2005 р. [6]. У Керівництві з безпеки для захисту цивільної авіації від актів незаконного втручання [15] описано міжнародні вимоги до професійної підготовки фахівців служби авіаційної безпеки (САБ). Водночас аналіз літератури свідчить, що сучасні проблеми професійної підготовки фахівців САБ досі є недостатньо розглянутими.

Метою статті є аналіз актуальних проблем професійної підготовки фахівців САБ, вивчення основ фахової (професійної) підготовки, а також основних недоліків існуючої системи їх професійної підготовки.

В системі забезпечення безпеки транспортного комплексу щорічно з'являються нові технічні розробки й технології їх застосування. Вдосконалюється апаратура огляду, біометричні системи ідентифікації особи, детектори вибухових речовин, що використовують для перевірки пасажирів, їх речей, багажу, вантажів, пошти тощо.

Існує думка, що високотехнологічні пристрої та технології дають змогу повністю вирішити проблему захисту від терористичної загрози. Однак це не так. Необхідно доцільно змінити підхід до проблеми: потрібні не тільки нові розробки й технології, а й перегляд усєї сформованої системи безпеки.

Важливий компонент системи авіаційної безпеки – професійна підготовка висококваліфікованих фахівців для роботи у сфері забезпечення безпеки цивільної авіації. Вона складається з двохосновних етапів: початкової підготовки (теоретичної) та навчання на робочому місці (практичної).

Поняття професійної підготовки в педагогічній енциклопедії [8] охарактеризовано як систему професійного навчання, основною метою якого є швидке засвоєння вмінь і навичок, необхідних для виконання робіт.

Професійна (фахова) підготовка є, по суті, синонімом “професійної освіти” й розглядається як невід’ємна складова єдиної системи народної освіти [2]. Її зміст включає поглиблене засвоєння наукових засад і технологій обраного виду праці, розвиток спеціальних практичних навичок і вмінь, формування особистісних якостей, важливих для роботи в певній сфері людської діяльності.

У словнику з професійної освіти поняття, що вивчається, розглядають у таких значеннях: 1) сукупність знань, навичок і вмінь, оволодіння якими дає змогу працювати фахівцем вищої і середньої кваліфікації; 2) підготовка в навчальних закладах фахівців для трудової діяльності в певній галузі народного господарства, науки, культури; 3) складова системи освіти [11, с. 273].

Розглянувши думки науковців щодо означеної дефініції, ми вважаємо, що професійна підготовка є складною багаторівневою педагогічною системою, що включає певну сукупність цілей, змісту, форм, методів, засобів і технологій, зумовлених сутнісними потребами суб’єктів педагогічної взаємодії. Крім того, це процес і результат формування готовності особистості до виконання певної професійної діяльності.

В Україні вимоги до компетентності випускника вищого навчального закладу певного профілю визначено в освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) та освітньо-професійній програмі (ОПП), що є стандартами вищої світи. В освітньо-професійній програмі встановлено вимоги до змісту, обсягу, рівня освітньої та професійної підготовки, вона є основою при розробці навчальних планів і програм усіх навчальних дисциплін, визначенні засобів діагностики рівня освітньо-професійної підготовки фахівця.

Що ж стосується професійної підготовки курсанта льотного навчального закладу, на думку Т. С. Плачинди [9, с. 31], – це процес формування

та розвитку в нього достатнього для ефективної професійної діяльності рівня компетентності в процесі підготовки та практичної діяльності; це організований, безперервний та цілеспрямований процес з оволодіння знаннями, необхідними для успішного виконання професійних дій.

Загалом можна сказати, що професійна підготовка фахівця з авіаційної безпеки (АБ) – це система цілеспрямованих заходів, які забезпечують формування в майбутнього фахівця САБ знань, умінь, навичок і професійної готовності, що дають змогу виконувати роботу в галузі АБ.

Для організації комплексного процесу професійної підготовки курсантів необхідно сформування функціонування таких шести видів підготовки: теоретичної (формує науковий евристичний рівень знань, умінь, навичок); фізичної (формує динамічне здоров'я, стійкість до тривалого режиму роботи); психологічної (формує психологічну готовність до професійної діяльності загалом); тренажерної (моделює професійну діяльність в окремому її фрагменті в звичайних і екстремальних умовах діяльності); реальної професійної діяльності в різних умовах; психофізіологічної (формує стійкість психічного та фізіологічного рівнів людського фактора до екстремальних умов, тим самим матеріалізуючи професійні знання, вміння й навички на надійних параметрах).

Професійне становлення особистості курсанта з авіаційної безпеки спрямоване на формування професійної компетентності, соціально значущих і професійно важливих якостей; готовність до постійного професійного зростання; пошук оптимальних прийомів якісної та творчої діяльності згідно з індивідуально-психологічними особливостями того, хто навчається.

Під час навчання, освоєння майбутньої професії та особливо – виконанні професійної діяльності, при проходженні виробничої практики відбуваються структурні зміни і в особистості курсанта, і в структурі самої діяльності, що призводить до зміни характеру та змісту професії. Соціально-економічні умови, соціально-професійні групи та активність самої особистості курсанта мають величезне значення в професійному становленні та визначаються системою стійкодмінуючих потреб, мотивів, інтересів, орієнтації тощо.

Успіх програми підготовки може залежати від низки факторів. Явні фактори включають нездужання, втому або дискомфорт, а також деякі інші фактори, такі, як тривога, низька мотивація, низька якість викладання, поганий інструктор, неадекватна методика вчення або незадовільний зв'язок.

Щоб бути рентабельною, підготовку необхідно розробляти на основі системного підходу. Потреби в підготовці можуть визначатися шляхом проведення аналізу професійних обов'язків і завдань з метою складання точної посадової інструкції. Потім можуть формулюватися цілі підготовки та встановлюватися критерії відбору студентів. Тільки після цього визначається зміст курсу підготовки й методи викладу його навчальних матеріалів.

Багато гарних програм навчання стають неефективними через неадекватне відстеження їх результатів. Під час та по завершенні навчання треба

оцінювати не тільки тих, хто навчається, а й також необхідне регулярне оцінювання первинних вимог до навчання з метою визначення ефективності програми й для того, щоб переконатися в дійсному виконанні завдань навчання. Невжиття таких заходів по завершенні циклів навчання може призвести до того, що курсанти розглядатимуть недостовірні або неактуальні питання чи не вивчатимуть те, що їм дійсно необхідно для безпечного виконання своїх обов'язків.

Мета початкової підготовки курсантів як персоналу САБ – дати курсантам необхідні основи теоретичних знань і практичних навичок для виконання ними функціональних обов'язків щодо забезпечення авіаційної безпеки в аеропорту (авіакомпанії).

Курс з основ авіаційної безпеки призначений для початкової підготовки співробітників САБ з метою: отримання співробітниками САБ необхідних основ теоретичних знань у галузі авіаційної безпеки; отримання співробітниками САБ у період проходження випробувального терміну практичних навичок щодо виконання своїх функціональних обов'язків; визначення за результатами оцінювання набутих теоретичних знань і практичних навичок професійної придатності працівника САБ до виконання ним своїх обов'язків; підготовки працівника САБ до освоєння наступного курсу базової підготовки (підвищення кваліфікації) в сертифікованих навчальних закладах і центрах цивільної авіації (ЦА) (протягом одного року роботи).

Курс з основ авіаційної безпеки початкової підготовки можна застосовувати: для підготовки співробітників САБ до самостійної роботи; для засвоєння ними необхідних теоретичних знань з АБ під час проведення планових занять; для навчання різних категорій авіаперсоналу аеропорту (авіакомпанії) заходів забезпечення АБ.

Проблемою підготовки фахівців з АБ є відсутність затверджених у встановленому порядку освітніх стандартів в області безпеки цивільної авіації. Це призводить до того, що підготовку в навчальних закладах цивільної авіації характеризують різним рівнем, а отримані в результаті навчання знання та практичні навички не відповідають високому рівню погроз на адресу повітряного транспорту.

Стрімкий розвиток науки та сучасних технологій зумовлює безперервне оновлення теоретичних засад підготовки фахівців авіаційної галузі, зокрема майбутніх працівників САБ. Саме тому молодий фахівець, розпочинаючи свою професійну діяльність, має подолати низку проблем, пов'язаних із: невпевненістю в правильності власних дій; нездатністю використовувати набуті знання й досвід; несформованістю психологічної готовності до початку професійного життя. Зазначені проблеми набувають особливої актуальності, з огляду на те, що відправильності виконання професійних обов'язків іноді залежить життя інших людей.

На сьогодні в загальній системі професійної підготовки курсантів така складова, як практичні заняття, не має конкретизованої, комплексної спрямованості на набуття професійно орієнтованих практичних умінь і на-

вичок; існує явний розрив між теорією та практикою. Тому практика завжди є найкращим способом перевірки теоретичних знань, накопичених курсантами, та становить підґрунтя для поглибленого аналізу проблем, що мають місце у відповідній сфері [7].

Практична підготовка – обов'язковий компонент освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня, що має на меті формування у студентів професійних навичок і вмінь. Це складова, підсистема професійної підготовки [11, с. 256].

Міністерство освіти і науки України також вважає, що питання якості професійно-практичної підготовки, формування праксеологічних умінь у вищому навчальному закладі має стати одним із найважливіших показників ефективної діяльності ВНЗ не тільки при проходженні процедури ліцензування й акредитації, а й під час проведення поточних перевірок [10].

Незважаючи на недостатню врегульованість нормативних актів щодо питань практики та працевлаштування, ВНЗ самостійно намагаються подолати ці проблеми. Тому з метою покращення умов проведення практики та покращення підготовки студентів вищих навчальних закладів до майбутньої професійної діяльності необхідно:

- проводити дослідження з метою аналізу потреби у фахівцях певного напрямку підготовки (спеціальності) в працедавців;
- сформулювати систему галузевих зв'язків між вищими навчальними закладами та працедавцями для забезпечення здобуття студентами професійних навичок під час проходження виробничої практики;
- розробити й запровадити систему ранньої адаптації випускників на первинних посадах;
- зосередити увагу в програмах виробничих практик на практичних питаннях згідно з навчальним планом для забезпечення набуття відповідних навичок і закріплення здобутих знань;
- сприяти співпраці між викладачами-керівниками практики від кафедр та керівниками практики від виробництва щодо підготовки наскрізних програм практики, проводити роботу з наукових досліджень;
- поширювати практику проведення навчальних занять із залученням фахівців із підприємств – філій кафедр тощо [10].

Ще однією проблемою професійної підготовки фахівців САБ є відсутність співпраці Міністерства освіти і науки України, якому підпорядковані авіаційні навчальні заклади, з міністерством-замовником авіаційних кадрів, тобто з Міністерством інфраструктури України, і тому воно не орієнтується в тому, скільки та яких фахівців потребує авіаційна галузь. В іншому випадку існував би чіткий прогноз потреб у фахівцях авіаційної галузі, зокрема фахівців САБ [14].

Висновки. Розвиток авіаційної галузі, сучасних технологій та, безперечно, нових видів антиправових актів вимагає вдосконалення професійної підготовки фахівців САБ. Насамперед це стосується проблем розриву між теоретичною та практичною підготовками. Також не можна оминати про-

блему нормативно-правової бази, що стосується вдосконалення освітнього процесу та налагодження зв'язків співпраці між МОН України та Міністерством інфраструктури України.

Вирішення цих проблем дасть змогу льотним навчальним закладам забезпечити якісну професійну підготовку авіаційних фахівців, зокрема майбутніх працівників САБ. Успішна професійна діяльність безпосередньо залежить від рівня теоретичних знань, напрацювання практичних умінь, досвіду їх застосування в роботі, що є елементами професійної компетентності, яку формують під час навчання у вищому навчальному закладі відповідного профілю. В результаті в цих фахівців має підвищитися рівень професіоналізму в справі забезпечення безпеки аеропорту, а звідси – якість самої безпеки.

Список використаної літератури

1. Будак К. В. Експериментальний метод дослідження проблеми запобігання актам незаконного втручання в діяльність цивільної авіації / К. В. Будак // Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград : КДПУ, 2011. – Вип. 93. – С. 30–35.
2. Енциклопедія професійної освіти : в 3 т. / під. ред. С. Я. Батищева. – Москва : АПО, 1999. – Т. 2. – 390 с.
3. Лещенко Г. А. Професійна надійність майбутніх фахівців з аварійного обслуговування та безпеки на авіаційному транспорті : монографія / Г. А. Лещенко. – Кіровоград : Вид-во КЛА НАУ, 2015. – 528 с.
4. Мандрик Я. С. Аналіз поняття готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності / Я. С. Мандрик // Наукові записки : зб. наук. праць. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – Вип. 97. – С. 190–194.
5. Мандрик Я. С. Організація фахової практики майбутніх диспетчерів координаційного центру пошуку та рятування / Я. С. Мандрик, К. М. Сальнікова // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць. Серія № 13: Проблеми трудової та професійної підготовки. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 20. – С. 84–91.
6. Положення про службу авіаційної безпеки авіаційного суб'єкта : Наказ Державіаслужби від 15.03.2005 р. № 188 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0697-05>.
7. Педагогіка вищої школи / за ред. З. Н. Курлянд. – Київ : Знання, 2005. – 472 с.
8. Педагогическая энциклопедия / гл. ред. А. И. Каирова. – Москва : Сов. Энциклопедия, 1988. – Т. 3. – 880 с.
9. Плачинда Т. С. Професійна підготовка майбутніх авіаційних фахівців: зарубіжний і вітчизняний досвід та шляхи підвищення якості : монографія / Т. С. Плачинда. – Кіровоград : Полімед-Сервіс, 2014. – 533 с.
10. Про практичну підготовку студентів : Нормативний документ Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. Лист від 07.02.09 р. № 1/9-93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/2728.
11. Професійна освіта: словник : навч. посіб. / уклад С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. – Київ : Вища шк., 2000. – 380 с.
12. Пухальська Г. А. Проблеми підготовки майбутніх пілотів цивільної авіації у вищому навчальному закладі / Г. А. Пухальська // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Харків : Українська інженерно-педагогічна академія (УІПА), 2006. – Вип. 14–15. – С. 129–135.
13. Ягупов В. В. Професійна комунікативна компетентність диспетчерів управління повітряним рухом: поняття, сутність і зміст [Електронний ресурс] / В. В. Ягупов,

Є. В. Кміта. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2013/Pedagogica/2_127258.doc.htm.

14. Международная организация гражданской авиации ИКАО Специализированное учреждение Организации объединенных наций [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icao.int>.

15. Руководство по безопасности для защиты гражданской авиации от актов незаконного вмешательства. – 8-е изд. – Монреаль, 2011. – 748 с.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2016.

Стасевич Е. В. Актуальные проблемы теории и практики профессиональной подготовки специалистов по авиационной безопасности

В статье исследованы актуальные проблемы процесса профессиональной подготовки специалистов службы авиационной безопасности, рассмотрены основы профессиональной подготовки, а также основные недостатки существующей системы профессиональной подготовки будущих специалистов авиационной отрасли.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональные компетенции, специалист, авиационная безопасность, служба авиационной безопасности.

Stasevich K. Actual Problems of the Theory and Practice of Professional Training of the Aviation Security Experts

This article investigates the actual problems of the process of professional training of the aviation security experts and it studies the basics and major short comings of the existing vocational training system.

It is mentioned that the current stage of social development has high requirements for aviation security experts, which largely depends on the efficient organization on the content, technologies and methods of teaching cadets. First of all, there are changes of approaches in organizing educational process and finding ways of effective training institutions.

The attention is paid to the rapid development of modern globalized society that has high demands on young professionals/ In this regard, there is a need to study the issue of the theory and practice of professional training of aviation security experts in order to find the way of solving this problem.

It is emphasized in the article, that the rapid development of science and modern technologies causes continuous updates of theoretical principles of training the specialists in aviation industry, particularly future employees of the Aviation Security Service. That is why the young specialist coming to the profession, must overcome a number of problems such as: uncertainty about the correctness of their actions; inability to use their knowledge's and experience; unformed psychological readiness for the start of professional life. These problems are particularly acute due to the fact that the lives of others sometimes depend on the correct performance of professional duties of the aviation security staff. In this context, it is stressed that the efficient training of the future aviation security specialists acquires the high importance.

Key words: training, professional competence, specialist, aviation safety, aviation security service.